

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Однією з характерних тенденцій розвитку систем освіти багатьох країн наприкінці 20 та початку 21 століть є ріст популярності та поширення дистанційної форми навчання. Одними з першочергових передумов такого процесу є зростаюча потреба у освіті для студентів, які через необхідність працювати або географічне розташування не мають можливість отримувати освіту у традиційній формі при безпосередньому спілкуванні з викладачем. Поряд з цим, у світі набагато збільшилась кількість людей, що бажають вчитися та яких необхідно залучити до навчального процесу. Також, доцільність введення дистанційної освіти обумовлена певними економічними розрахунками.

Становлення дистанційної форми навчання є результатом трьох концептуальних тверджень, що складають основу систем освіти багатьох країн: кожен може вчитися, кожен може вчитися більш ефективно, кожен може навчитися розвивати свій інтелект. Згідно цих принципів студент займає активну позицію в процесі навчання. Він сам визначає мету та стратегію навчання на певному етапі, створює власну систему знань, оцінює результати своєї діяльності під контролем з боку викладача.

На сучасному етапі є широко визнаним факт, що механізми пізнавальної діяльності студентів досить відмінні. Стратегії навчання, що застосовуються викладачем і які були ефективні для самого викладача, не обов'язково є ефективними для студентів. Отже, велика кількість сучасних викладачів повинна розширювати спектр стратегій навчання для підвищення успішності дистанційного навчання своїх студентів.

Відмінності сприйняття студентів є причиною того, що багато з них не можуть навчатися ефективно лише шляхом прослуховування та зчитування інформації. Саме при дистанційному навчанні ця проблема може бути усунена за допомогою різного роду діаграм, графіків, комп'ютерів, відеофільмів та іншими видами відеоінформації. Сучасні педагогічні теорії стверджують, що процес мислення у суб'єктів навчання безпосередньо обумовлений їх взаємодією з людьми та навчальними матеріалами. Студенти навчаються найбільш продуктивно при активній взаємодії (як один з одним, так і з викладачем), досліджуючи навколишнє середовище, використовуючи інформаційні ресурси мережі Інтернет.

При врахуванні вищезгаданих факторів постає проблема організації навчального процесу для студентів з різним типом сприйняття. Аналізуючи можливості сучасних інформаційних технологій можна стверджувати, що індивідуальні відмінності, наприклад, конкретне або абстрактне мислення, можуть бути враховані в процесі виконання проектів-завдань вчителя або створення

власних стратегій навчання при поєднанні з іншими різноманітними видами навчальної діяльності. Також, при цьому поліпшується якість роботи студентів та їх здатність до самооцінки.

Отже, навчальна програма, що враховує відмінні особливості навчання студентів, допомагає їм стати більш академічно незалежними при оволодінні важливими засобами дослідження та навчання. В результаті, студент відчуває підтримку у розвитку своєї творчості, найбільш ефективному використанні власних здібностей при застосуванні різних стратегій навчання.

Дистанційна освіта включає в себе певні навчальні методи, які можна використовувати в умовах відсутності безпосереднього спілкування між викладачем та студентом. Ці методи можна інтегрувати в будь-яку навчальну програму та використовувати у поєднанні з іншими традиційними навчальними методами. Можна відзначити те, що роль викладача при цій формі навчання трактується по-різному. Деякі викладачі використовують в повному обсязі можливості двостороннього спілкування зі студентом на відміну від простої односторонньої розмови з пасивними студентами. Інші продовжують виконувати свої традиційні функції як і при звичайній формі навчання, створюючи електронні версії своїх лекцій. В процесі взаємодії між викладачем та студентом викладач трансформується з лектора в консультанта. Його основна задача – "вести" студента, направляти його зусилля, пояснювати складні питання своєї дисципліни, керувати процесом самоосвіти, контролювати й оцінювати придбані знання.

Можна вважати що, однією з істотних переваг дистанційної освіти є індивідуальний характер навчання. Навчальне завдання студента обумовлює необхідність самостійного завершення роботи з формування певної системи знань. Таким чином, студент активно і свідомо визначає стратегію відповідно до якої він діє. Студент працює у своєму індивідуальному темпі і ритмі, самостійно розподіляє свій навчальний час, визначає порядок вивчення дисциплін, необхідність звернення за консультацією. Це дає можливість оптимізувати навчальний процес, вносить у нього елементи наукової організації праці. Центральним елементом мотивації і головною метою усієї навчальної діяльності при цьому є засвоєння нових знань, освоєння професійних навичок, а в остаточному підсумку – одержання необхідної кваліфікації, обраної спеціальності.

Організувати дистанційне навчання в Інтернет неможливо без вивчення психолого-педагогічних особливостей цієї форми навчання. В умовах підключення до розгалужених комп'ютерних мереж з'являється можливість безпосереднього спілкування з людьми в будь-якому місці земної кулі. Сучасна людина має величезні можливості для освіти та всебічного розвитку, оскільки вона може користуватися дійсно необмеженими інформаційними ресурсами. У зв'язку з цим стає зрозумілим, що сучасна педагогіка та психологія приділяють велику увагу вивченню особливостей процесу навчання та спілкування за допомогою

електронних засобів. В цьому випадку предметом дослідження стає віртуальна навчальна група, що об'єднує студентів та викладача на великих відстанях. Оскільки одним із важливих елементів процесу навчання є спілкування між його учасниками (як між студентом та викладачем, так і між студентами), необхідно врахувати особливості віртуального комунікаційного середовища. Інтернет – середовище дуже специфічне, що розвивається за своїми законами і правилами. В цьому середовищі велике розповсюдження набули листування по електронній пошті, різноманітні за формою телеконференції і дискусії в режимі реального часу. Тому природним буде припущення, що в Інтернет діють свої правила телекомунікаційного етикету. Студенти і викладачі-початківці, працюючи в Інтернет, часто мають труднощі психологічного порядку. До їх числа можна віднести, наприклад, невміння поводитися на мережній дискусії (мовчання, агресивне поведіння, невміння обстоювати свою думку, лаконічно і упевнено виступати), складності в особистому спілкуванні з викладачем по електронній пошті, невміння самоорганізуватися і раціонально спланувати самостійну роботу з навчальними матеріалами та ін.

Організація навчального процесу в мережі Інтернет вимагає від викладачів певних педагогічних навичок роботи в такому режимі. Це обумовлено тим у педагогів, що працюють в мережі, можуть виникати такі специфічні проблеми, як формування ефективно працюючих малих віртуальних навчальних груп; вирішення періодичних конфліктів в таких групах; підвищення мотивації навчання; дотримання норм педагогічної етики у відношенні до дистанційних студентів; відповідність поведінки самого викладача методиці і педагогічній технології.

Поряд з цим, можна визначити такі проблеми психологічного характеру, як необхідність створення сприятливого психологічного клімату при проведенні навчання; зняття агресивних проявів, стресів учасників процесу дистанційного навчання.

Психологічна особливість спілкування в мережі визначається тим, що в Інтернет відбувається зміна ведучого сенсорного каналу на візуальний. Отже, при створенні різних засобів навчання (освітніх веб-сайтів, веб-підручників, довідкових систем та ін.) необхідно ще на етапі їх проектування, а також при використанні їх у навчальному процесі, врахувати найбільш важливі психолого-фізіологічні особливості сприйняття людиною інформації, поданої у візуальній формі. З розвитком мультимедійних засобів, включених в Інтернет (наприклад, відео- і аудіотелеконференцій), стає актуальним вивчення особливостей сприйняття інформації в мовній формі. Це дозволить не тільки підвищити ефективність і якість дистанційного навчання, але і зніме зайві навчальні навантаження на студентів.

Однією із особливостей дистанційного навчання є практично безмежні можливості в отриманні потрібної інформації, яка не може бути надана реальним соціальним середовищем суб'єкта навчання, обмеженим локальною сферою життя і діяльності студента (родина, друзі, навчальний заклад, клуб тощо).

В результаті аналізу особливостей електронного спілкування можна зробити висновок, що воно позбавлене багатьох аспектів соціального контексту, які існують при особистому контакті. Це є основний негативний аспект такого типу навчання, який полягає у відсутності соціальних контактів, а також умов формування навичок колективної роботи при безпосередньому спілкуванні. Але навчання на основі електронного спілкування має і багато позитивного. Головне – це активна позиція суб'єкта навчання, який сам визначає цілі і наполегливо іде до них. Тут з самого початку відсутні ті умови, які ускладнюють процес учбової діяльності в соціальному середовищі: прийняття ззовні поставлених задач, як власної цілі. Пізнавальні цілі виникають з самого початку. Ціль, як відомо, стимулює діяльність, оскільки має системоутворюючу функцію. Таким чином, вільно, за власним бажанням виникає учбова діяльність, в якій студент весь час є суб'єктом активного пізнання. Крім того, людина, що користується комп'ютером, схильна висловлюватися більш вільно. У рамках електронної дискусії учасники почувають себе більш рівноправними, тому що тут відсутня інформація про посаду людини, суспільну роль, соціальне положення тощо. Колективні рішення в результаті носять більш об'єктивний і незалежний характер. Крім того, можна зробити висновок, що через електронні засоби зв'язку людина схильна вільно виражати крайні точки зору, що іноді призводить до "кипіння пристрастей". При цьому знижується відносна частка висловлювань і вплив учасників більш високого рангу. Коли члени групи з більш високим статусом мають меншу компетенцію, то більш високий рівень демократичності сприяє процесу прийняття рішень.

Загально визнано, що при електронному спілкуванні, тобто під час відсутності і при слабкій виразності ознак соціального середовища, людина перестає відчувати свій власний статус і задумуватися над тим, як її оцінять інші. У результаті виявляється найбільш об'єктивна соціальна поведінка, найбільш адекватні реакції людини.

Комп'ютерна комунікація є відносно безособистісною, однак, як ні парадоксально, дає можливість людині почувати себе в процесі спілкування більш комфортно.

За останній час центром уваги більшості сфер суспільного життя стає пріоритет людської особистості, проблеми адаптації людини для успішного життя в суспільстві, проблеми самоактуалізації. Тому дуже важливо усвідомити, що в усіх сферах людської діяльності комп'ютер виступає не тільки як могутній технологічний засіб, але і як засіб самореалізації людини, як інструмент творчості,

що стимулює людину краще пізнати саму себе, повніше відкрити свої здібності, виявити свою індивідуальність.

Таким чином, взаємодія людини і комп'ютера стає явищем соціальним і являє собою не просте спілкування людини з технікою, а активний процес взаємодії людини з інформаційним багатством накопиченого століттями людського досвіду.

Зазначені психолого-педагогічні особливості електронного спілкування відіграють важливу роль при вивченні іноземної мови на основі дистанційного навчального курсу. Відомо, що основою предмета "іноземна мова" є мовна діяльність, тобто спілкування. Саме завдяки такій діяльності кожний студент має можливість достатньої мовної практики різного роду. Багаторічний досвід методики викладання стверджує, що при оволодінні будь-яким видом мовної діяльності необхідно спиратися на слухомоторні навички, тобто в основі навчання будь-яким видам мовної діяльності повинні бути усні вправи (звідси важливість у таких курсах звукової основи або в мережному варіанті, або на основі CD-ROM).

Отже, враховуючи особливості спілкування за допомогою електронних засобів, визначимо основні принципи взаємодії педагога та студента, а також самих студентів, для організації ефективного навчання іноземним мовам при дистанційній освіті.

В основі дистанційного навчання іноземним мовам повинна лежати самостійна практика кожного студента у тому виді мовної діяльності, яким він опановує в даний час.

Діяльність кожного студента необхідно організувати під керівництвом досвідченого педагога, тобто на основі інтерактивності. Навчальний процес повинний бути побудований таким чином, щоб педагог мав можливість систематично протягом усього курсу відслідковувати, коректувати, контролювати й оцінювати діяльність студентів.

Самостійна діяльність студента потребує ефективний зворотній зв'язок, як поопераційний внутрішній зворотний зв'язок, що забезпечує можливість самоконтролю, так і зовнішній зворотний зв'язок при роботі в групах та контактах з викладачем.

Види самостійної діяльності студентів повинні бути різноманітними: індивідуальними, парними, груповими (навчання в малих групах) та з усією групою курсу (конференції, колективні обговорення). Таким чином, в процесі дистанційного навчання студент отримує багатосторонні контакти: з партнерами за курсом, куратором сервера, викладачем та закордонними партнерами.